

ADVIES

CRB 20&2-3280

Het jaarverslag van de Nationale raad
voor de productiviteit

CCE
Conseil Central de l'Economie
Centrale Raad voor het Bedrijfsleven
CRB

Advies over het jaarverslag van de Nationale Raad voor de Productiviteit

**Brussel
21-12-2022**

Inhoudtafel

1. Inbehandelingneming	3
2. De concepten concurrentievermogen en productiviteit in een economie die de ecologische grenzen van het welzijn respecteert...3	3
3. Vaststellingen	4
3.1 Nationale diagnose	4
3.2 Regionale diagnose.....	5
4. Hefbomen van het concurrentievermogen.....	5
4.1 O&O en innovatie	6
4.2 De transitie naar een koolstofarme economie en een duurzaam gebruik van de natuurlijke hulpbronnen	10
4.3 Onderwijs en vorming.....	11
4.4 Aanvullende thema's	13
4.4.1 Aanwezigheid in de waardeketens met een hoog innovatiepotentieel	13
4.4.2 Digitale transitie.....	14
4.4.3 Bedrijfsdynamiek.....	14
4.4.4 Mededinging	15
4.4.5 Sociale dialoog	15
5. Herstelplan.....	16
6. Toekomstige werkzaamheden van de NRP.....	17
7. Bibliografie.....	18

1. Inbehandelingneming

Artikel 4 van de wet van 25 november 2018 houdende de oprichting van de Nationale Raad voor de Productiviteit (NRP) bepaalt in het tweede lid dat de studies en verslagen van deze instelling kunnen worden besproken in de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven (CRB), voordat ze worden gepubliceerd. Als deze laatste een advies wenst uit te brengen, wordt dat advies bij de publicatie van de studie of het verslag als bijlage toegevoegd. Het jaarverslag 2022 over de productiviteit werd op 26 oktober 2022 aan de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven toegezonden. Dit verslag heeft tot doel de stand van de kennis over de productiviteit en het concurrentievermogen vast te stellen om meer te weten te komen over de bronnen van de productiviteitsgroei en de eventuele oorzaken van de vertraging ervan vast te stellen.

Het ontwerpadvies, dat het resultaat is van de besprekingen in de subcommissie Raad voor de Productiviteit dd. 7 en 22 november 2022, werd goedgekeurd tijdens de plenaire vergadering van 21 december 2022.

2. De concepten concurrentievermogen en productiviteit in een economie die de ecologische grenzen van het welzijn respecteert

In het gangbare economische denken zijn productiviteitswinsten een noodzakelijke, maar ontoereikende, voorwaarde voor de welvaart van de bevolking, het niveau van de sociale cohesie en de financiering van de investeringen die noodzakelijk zijn om de Europese milieudoelstellingen, t.w. koolstofneutraliteit tegen het jaar 2050, te bereiken. Productiviteitswinsten kunnen de basis vormen voor verbeterde reële inkomens en lagere relatieve prijzen. Die laatste stellen bedrijven ook in staat hun rentabiliteit te handhaven, wat cruciaal is voor toekomstige investeringen. Deze verschillende elementen zijn noodzakelijk voor het behoud van het concurrentievermogen.

Volgens de CRB kunnen productiviteit, sociale vooruitgang en ambitieuze milieubeleidsmaatregelen hand in hand gaan, maar dat gebeurt niet spontaan. Het leefmilieu bepaalt in hoge mate de mogelijkheden om voor de toekomstige generaties rijkdommen te creëren. De instandhouding van de planeet betekent dat uitputting van de natuurlijke hulpbronnen moet worden voorkomen en dat de biodiversiteit moet worden beschermd, dat de klimaatverandering (en de gevolgen daarvan) moet worden bestreden en dat de milieukwaliteit (lucht, water en bodem) moet worden bevorderd. Met dat doel voor ogen moet worden gewerkt aan de transformatie van het economisch systeem naar een koolstofneutrale en hulpbronefficiënte economie (CRB 2020b).

België wordt vandaag geconfronteerd met uitdagingen op het vlak van de houdbaarheid van zijn openbare financiën op middellange en lange termijn, waarvan de situatie tijdens het afgelopen decennium voornamelijk werd verslechterd door de financiële, economische en gezondheids crisissen. Dit zou de mogelijkheden om een beroep te doen op budgettaire instrumenten in de toekomst kunnen beperken. Productiviteitsgroei is bijgevolg ook noodzakelijk voor het creëren van begrotingsruimte om het scala aan mogelijke beleidskeuzes te kunnen verbreden en zo uitdagingen als de vergrijzing van de bevolking, de sociale cohesie (en meer bepaald het garanderen van de leefbaarheid van ons systeem van sociale bescherming op lange termijn) en de ecologische en digitale transitie aan te pakken. Zo heeft de Studiecommissie voor de Vergrijzing in haar recentste verslagen telkens gewezen op het belang van de macro-economische context, en meer bepaald van de productiviteitswinsten bij de raming van de begrotingskosten van de vergrijzing. Een hoge en groeiende overheidsschuld kan ook de kwetsbaarheid van het overheidsbeleid verhogen, met name in geval van stijgende rentevoeten en risicopremies.

In zijn advies over de Europese economische governance (CRB 2022a) is de CRB van oordeel dat de hervorming van het Europese begrotingskader zou moeten leiden tot een betere integratie van de economische en budgettaire governance¹. De economische governance van de EU heeft immers een belangrijke impact op het beleid van de lidstaten inzake de overheidsfinanciën. Voor de CRB moet ook een betere manier worden gevonden om rekening te houden met de investeringen, opdat de productieve investeringen en bijgevolg de toekomstige groei minder worden gepenaliseerd en de klimaatdoelstellingen niet op de helling komen te staan. Daartoe moet een onderscheid worden gemaakt tussen de overheidsinvesteringen die bijdragen tot de productiviteit en tot de klimaatdoelstellingen en de overige overheidsuitgaven. De begrotingsregels moeten dergelijke investeringen aanmoedigen en niet afremmen.

Voor de CRB (2021b) is het belangrijk op te merken dat de verbanden tussen de productiviteit, enerzijds en de welvaart, de sociale cohesie en het leefmilieu, anderzijds, in beide richtingen werken. Wat sociale cohesie betreft, blijft het onderwerp weliswaar omstreden in de economische literatuur, maar lijken alsmaar meer studies² erop te wijzen dat de ongelijkheden een negatieve impact zouden hebben op de groei, althans boven een bepaalde drempel. De vele dimensies van ongelijkheid zijn nauw met elkaar verweven en lijken elkaar te versterken. Meer bepaald hebben ongelijkheden op het vlak van kansen niet alleen ongunstige en potentieel duurzame gevolgen voor de huidige generaties, maar zijn ze ook van invloed op de toekomstige economische vooruitzichten. De toegankelijkheid en kwaliteit van het onderwijs zijn in dit verband van essentieel belang. Er moet echter worden opgemerkt dat België tot de landen behoort waar het niveau van de inkomensongelijkheden en de loonkloof tussen vrouwen en mannen het meest binnen de perken zijn gehouden. Het armoederisico onder werknemers is ook laag, hoewel de werkgelegenheidsgraden relatief laag zijn (Cordemans 2019). De welvaart van de bevolking garanderen, de sociale cohesie versterken en de milieudoelstellingen bereiken zijn dus ook cruciaal om de productiviteit te verhogen.

3. Vaststellingen

3.1 Nationale diagnose

In zijn verschillende verslagen nam de NRP in de loop van de voorbije twee decennia een vertraging van de productiviteitsgroei van de totale economie waar in België, net als in de andere vergeleken landen. De economische en financiële crisis van 2008 heeft die vertraging nog versterkt. De NRP stelt vast dat de COVID-19-crisis tot op heden niet dezelfde effecten op de productiviteit heeft gehad als die van de crisis van 2008, wat positief is. Doordat in ruimere mate een beroep kon worden gedaan op tijdelijke werkloosheid, was een snelle aanpassing van de gewerkte uren mogelijk, hetgeen heeft geleid tot een stijging van de productiviteit per uur in 2020. Hoewel in 2021 een sterke daling van de productiviteit per uur wordt vastgesteld, handhaaft de gemiddelde groei van de productiviteit zich over de periode 2019-2021 op een gelijkaardig of zelfs iets hoger niveau als dat van de voorafgaande periode (2012-2019). Uiteraard rijst nu de vraag welke impact de huidige energiecrisis zal hebben.

---

¹ De Europese economische governance bestaat uit vier belangrijke pijlers. De eerste pijler betreft het multilaterale toezicht op de budgettaire onevenwichtigheden (het Stabieliteits- en groeipact) - wat wij onder budgettaire governance verstaan - en op de macro-economische onevenwichtigheden tussen de lidstaten. De tweede pijler betreft de coördinatie van het sociaal-economisch beleid van de lidstaten om groei en werkgelegenheid te stimuleren. De derde pijler betreft de regulering van en het toezicht op de bankensector en de financiële sector (m.n. de Bankenuïe). De vierde pijler heeft betrekking op de instrumenten voor crisisbeheersing en solidariteitsinstrumenten in geval van bedreiging van de financiële stabiliteit van een lidstaat die de euro als munt heeft.

² Cingano (2014), Dabla-Norris et al. (2015)

Binnen de geavanceerde economieën is een proces van tertiarisering aan de gang. De uitsplitsing van de gecumuleerde productiviteitsgroei tijdens de periode 2000-2019 toont aan dat de omvang van de industrie in België bijzonder sterk is afgenomen³, ook al lijkt het er volgens de NRP op dat dit de-industrialiseringsproces in België aan het vertragen is. Deze vaststelling brengt de nood aan een industriebeleid/industriële strategie op de voorgrond (cf. 5).

De CRB is ingenomen met de inspanningen die de NRP heeft geleverd om het niveau en de groei van de productiviteit binnen de verschillende bedrijfstakken te analyseren en deze te vergelijken met de groei van de werkgelegenheid en van de prijzen. Het zou interessant zijn een gelijkaardige oefening uit te voeren voor de vergeleken landen. De waargenomen verschillen in groei van de productiviteit tussen België en zijn belangrijkste buurlanden zouden immers kunnen worden verklaard door ongelijke productiviteitsniveaus bij het begin van de analyse, wegens de nabijheid van de technologische grens⁴ of wegens verschillen in kapitaalintensiteit.

Volgens het verslag van de NRP zijn de takken met een hogere groei van de productiviteit dan die van de totale economie grotendeels de takken waarvan het aandeel in het totale werkgelegenheidsvolume (fors) is afgenomen. Deze analyse wijst op de moeilijkheid om een hoge groei van de productiviteit en van arbeid in België met elkaar te combineren, een uitdaging die ook in recente werkzaamheden van de CRB in kaart werd gebracht⁵.

3.2 Regionale diagnose

Net als op nationaal niveau heeft de NRP ook in de drie Belgische gewesten de afgelopen decennia een algemene neerwaartse tendens van de productiviteitsgroei waargenomen. Over de ganse periode 2003-2019 verschillen de groeipercentages van de arbeidsproductiviteit per uur weinig tussen de gewesten (jaargemiddelde van 0,9% in Vlaanderen en van 0,7% in de andere twee gewesten).

De CRB nodigt de NRP uit om zijn resultaten aan de verschillende economische en sociale Raden van het land te presenteren. Belangrijke domeinen die door de NRP worden geanalyseerd, vallen immers deels of uitsluitend onder de verantwoordelijkheid van de gewesten of de gemeenschappen.

4. Hefbomen van het concurrentievermogen

De NRP heeft een aantal belangrijke hefbomen naar voren gebracht om de productiviteit te verhogen: verder investeren in O&O en innovatie, en tegelijkertijd de verspreiding van innovatie verbeteren; voldoende aandacht besteden aan de transitie naar een koolstofarme economie; zorgen voor voldoende menselijk kapitaal.

---

³ Zo leverde de industrie, wegens de verminderde omvang van deze sector in de economie, een negatieve bijdrage aan de geaggregeerde productiviteitsgroei in België. De bijdrage van de industrie aan de productiviteit was ook negatief in Frankrijk, Nederland en Finland, maar voor de twee eerstgenoemde landen in mindere mate dan in België. Enkel Duitsland en Oostenrijk laten een positieve bijdrage van de industrie aan de geaggregeerde productiviteitsgroei optekenen.

⁴ De 'technologise grens' verwijst naar de toepassing van de beste beschikbare technologie (in een welbepaald productiedomein) wereldwijd. Een land dat zich onder die grens bevindt, kan, door imitatie van de bestaande technologieën, zijn productiviteit snel verhogen. Een land dat zich op de technologiegrens bevindt, moet er daarentegen naar streven om deze grens te verplaatsen door het ontwikkelen van innovaties.

⁵ Zie CRB 2022d.

Het innovatieproces berust op de ontwikkeling van innovatievectoren (meer O&O, hoger onderwijs....), maar ook op economische instellingen die de verspreiding van innovatie bevorderen (openstelling van de markten voor concurrentie en toegang tot buitenlandse markten, ontwikkeling van financiële instrumenten die een betere financiering van innovatie mogelijk maken, een marktorganisatie die bedrijven in staat stelt zich te ontwikkelen en de meest innovatieve producten of processen te begunstigen, met name door innovatievriendelijke regelgeving⁶...). Daarnaast moeten de overheden werken aan een macro-economisch klimaat waarin het economisch beleid de conjunctuurschommelingen zoveel mogelijk opvangt en zich richt op het handhaven van de groei op zijn potentieel traject, zodat de prikkel tot innoveren niet wordt beperkt door onvoldoende afzetmogelijkheden en door het verhoogde risico dat gepaard gaat met investeringen en innovatie.

4.1 O&O en innovatie

In zijn verslag legt de Nationale Raad voor de Productiviteit de klemtoon op het belang van O&O en innovatie voor de verhoging van de productiviteit, alsook op de gepaste steunmaatregelen.

Voor de CRB beschikt België over troeven op het vlak van onderzoek en innovatie. Zo is het niveau van de O&O-uitgaven van de ondernemingen hoog in vergelijking met de andere Europese landen en kenden die uitgaven van 2005 en 2017 een significante stijging. De intense samenwerking op het vlak van innovatie, de "innovaders" (sectoriële onderzoekscentra en centra voor verspreiding van innovatie), de internationale openheid en de sterke integratie van België in de internationale waardeketens zijn eveneens positief met het oog op de verspreiding van innovatie (CRB 2021 a). In het European Innovation Scoreboard, dat elk jaar een vergelijkende ontwikkeling van de prestaties inzake onderzoek en innovatie verstrekt voor de lidstaten van de EU, plaatst de Europese Commissie (2022) België ook in de kopgroep voor innovatie in 2022, samen met Nederland, Denemarken, Finland en Zweden.

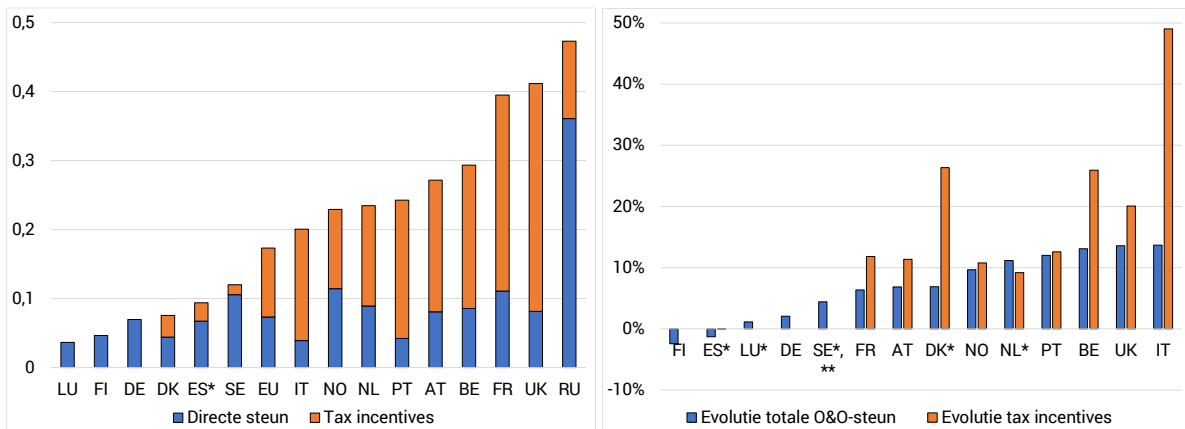
Het overheidsbeleid ten gunste van O&O

De NRP merkt op dat het belangrijk is de steun aan O&O te handhaven en tegelijk toe te zien op de efficiëntie ervan. Wat het overheidsbeleid betreft, moedigen de gewesten en de federale regering de O&O-activiteiten van de ondernemingen aan door directe steun (voornamelijk in de vorm van subsidies) en indirecte steun via diverse fiscale voordelen te verlenen. De **totale overheidssteun voor O&O** – en in het bijzonder de indirecte steun – is in België relatief hoog in vergelijking met de meeste Europese landen, met uitzondering van landen die zeer sterk focussen op de ontwikkeling van hun eigen sectoren die van nature O&O-intensief zijn, zoals Frankrijk, Rusland en het Verenigd Koninkrijk (Grafiek 4-1).

---

⁶ Zie CRB 2020a.

Grafiek 4-1: Overheidssteun voor O&O als % bbp in 2019 (links) en gemiddelde jaarlijkse verandering van de overheidssteun voor O&O in de periode 2006-2019 (rechts)

Noot bij paneel A: voor Spanje zijn de cijfers m.b.t. de belastingvoordelen voor O&O slechts beschikbaar tot 2018.

Noot bij paneel B: * ES (2006-2018), LU (2007-2019), SE (2007-2019), DK (2007-2019) en NL (2007-2019). ** In Zweden werden de belastingvoordelen voor O&O pas ingevoerd in 2018. Daarom werd geen cijfer gegeven van de evolutie van de overheidssteun voor O&O tussen 2007 en 2019.

Algemene noot: het cijfer inzake de fiscale steun voor O&O van de OESO houdt enkel rekening met de steun die van toepassing is op de O&O-uitgaven zelf (i.e. de gedeeltelijke vrijstellingen van BVH op de lonen van O&O-personeel en het belastingkrediet voor O&O). De belastingaftrek voor inkomsten uit octrooien of innovatie wordt in de cijfers van de OESO niet in rekening genomen.

Bron: OECD R&D Tax Incentives Database

Zoals in de meeste landen van de OESO nam de steun voor O&O sterk toe: over de periode 2006-2018 steeg de steun voor de landen van de OESO met 123%, in België nam de steun over de periode 2006-2019 toe met 395%. In 2006 was evenwel van een overkoepeld (federaal) O&O-ondersteuningsbeleid bijna geen sprake. Ook kan bij de landen van de OESO worden opgetekend dat het aandeel van fiscale ondersteuning in de totale O&O-steunmix toenam: terwijl de fiscale ondersteuning in 2006 slechts 17% van de totale Belgische O&O-steun uitmaakte, was de steun in 2019 goed voor 71%. Voor de OESO (2021) is de fiscale steun goed voor 56% van de steunmix in 2018, tegenover 36% in 2006. De federale overheid neemt dan ook een belangrijke rol als O&O-ondersteuner op zich. De belangrijkste indirecte federale fiscale steunmaatregelen zijn de volgende: de gedeeltelijke vrijstelling van de bedrijfsvoorheffing voor onderzoekers (die tot doel heeft de werkgelegenheid en dus de effectieve O&O in België te stimuleren); het belastingkrediet voor O&O; de investeringsaftrek voor O&O (die, net als het belastingkrediet, bijdraagt tot de versterking van de O&O-capaciteit bij het opzetten van nieuwe activiteiten of het uitbreiden van bestaande activiteiten); de aftrek voor inkomsten uit innovatie (die de vroegere aftrek voor octrooi-inkomsten vervangt en het opzetten en gebruiken van efficiënte O&O in België belooft).

In verband met deze steunmaatregelen is het nuttig eraan te herinneren dat België wordt geconfronteerd met herhaalde vaststellingen of aanbevelingen van nationale instanties (het Federaal Planbureau (FPB), het Rekenhof) en internationale instellingen (de Europese Commissie, de OESO) over twee **mogelijke verbeteringspistes**. De eerste piste betreft een betere efficiëntie van de O&O-steunmaatregelen. De tweede betreft een betere valorisatie van de resultaten van O&O die wordt gefinancierd door de overheden in termen van economische activiteit en werkgelegenheid.

In haar verslag van 2019 over België pleit de Europese Commissie (2019, p. 57) voor een grondige evaluatie van het ganse systeem van fiscale stimuli voor de O&O van de ondernemingen d.m.v. een spending review. Het doel hiervan is de efficiëntie en de samenstelling van de overheidsuitgaven te verbeteren, de complexiteit van het fiscale systeem te verminderen en de uitholling van de belastinggrondslagen te verhelpen om manoeuvreerruimte te creëren voor investeringen. De OESO (2019a) beval in het kader van haar verslag over de vertraging van de Belgische productiviteitsgroei ook aan de efficiëntie van de overheidssteun voor O&O te verbeteren.

Volgens een studie van het FPB (Dumont, 2019) genereren de (regionale) subsidies en de maatregelen inzake gedeeltelijke vrijstelling van de bedrijfsvoorheffing bijkomende O&O-uitgaven. Omgekeerd zijn er, zoals wordt opgemerkt in het verslag van de NRP, weinig macro-economische bewijzen die zouden aangeven dat het belastingkrediet voor O&O-uitgaven en de aftrek voor octrooi-inkomsten de ondernemingen aanmoedigen om meer in onderzoek te investeren. In het kader van Actie 5 van het inclusieve kader met betrekking tot het actieplan BEPS van de OESO werd deze laatste maatregel sterk aangepast door een rechtstreeks en noodzakelijk verband in te voeren tussen het belastingvoordeel en de O&O-activiteiten in België, t.w. een tastbare inhoud in termen van investeringen, werkgelegenheid en O&O-uitgaven. Het valt af te wachten wat de precieze impact van deze hervormde maatregel zal zijn. Een evaluatie daarvan in de nabije toekomst zou nuttig zijn.

Opgemerkt moet worden dat de aftrek voor octrooien en de in 2016 ingevoerde aftrek voor innovatie niet rechtstreeks bedoeld zijn om de O&O-uitgaven in België te verhogen, maar veeleer om de valorisatie van O&O in België aan te moedigen door innovatieve productie te stimuleren. Het is echter niet evident de economische impact van de steunmaatregelen correct te schatten.

Het is positief dat de O&O-uitgaven in sommige sectoren hoog zijn, maar gelet op de ontoereikende verspreiding van de innovatie in de rest van de economie zijn de uitgaven geconcentreerd in een kleine aantal sectoren, hetgeen weegt op de groei van de productiviteit. De **jonge ondernemingen** – die overigens steunmaatregelen van de overheid genieten⁷, hoewel die laatste niet noodzakelijk rechtstreeks op O&O gericht zijn⁸ – spelen ook een essentiële rol in de innovatiedynamiek, met name op het segment van de disruptieve innovaties. Het zijn precies sommige van die jonge bedrijven die het beste groeipotentieel hebben (Schoonackers 2020). Niettemin is slechts een klein deel van de totale O&O-uitgaven afkomstig van de jonge ondernemingen⁹. Dit houdt o.a. verband met de zwaktes van België op het vlak van ondernemerschap en ondernemingsdynamiek. De verjonging van de Belgische bedrijvenpopulatie verloopt langzamer dan in de vergelijkbare landen. Maar de vraag kan ook worden gesteld of de O&O-steun voldoende toegankelijk is voor de jonge ondernemingen. In haar specifieke aanbevelingen aan België roept de Europese Commissie (2020) op tot een bredere verdeling van de investeringen in O&O, en dus ook onder de kleine ondernemingen. Wat het beleid inzake O&O-steun in België betreft, beklemtoont de OESO (2019, p. 30) dat beter moet worden ingezet op de jonge ondernemingen met een hoog groeipotentieel.

---

⁷ Zoals de gedeeltelijke vrijstelling van betaling van bedrijfsvoorheffing ten gunste van de jonge innoverende bedrijven.

⁸ Bijvoorbeeld de maatregelen die gericht zijn op de kmo's: het verlaagde tarief van de vennootschapsbelasting, het verhoogde aftrekpercentage voor investeringen en de vermindering van de sociale werkgeversbijdragen voor eerste aanwervingen.

⁹ Vennix (2019) toont aan dat minder dan 3% van de Belgische O&O-uitgaven van de privésector wordt gedaan door ondernemingen van minder dan 5 jaar oud.

Een van de mogelijke verbeteringspistes zou er met name in moeten bestaan jonge ondernemingen aan te moedigen om gebruik te maken van de ondersteuningsmiddelen die tot hun beschikking staan, door de overheidsdiensten toegankelijker te maken. In zijn verslag over de verschillende fiscale stimuli ter ondersteuning van O&O stelde het Rekenhof (2021) vast dat de samenwerking tussen de controlediensten van de fod Financiën en de medewerkers van de pod Wetenschapsbeleid (Belspo) mank loopt. Deze situatie uit zich in een gebrek aan rechtszekerheid en in bijkomende administratieve lasten (met inbegrip van juridische lasten) die de zeer jonge ondernemingen zonder ervaring - in tegenstelling tot de grotere ondernemingen - ongetwijfeld ontmoedigen om de financiële, fiscale en juridische risico's in te schatten. Naar aanleiding van dat verslag heeft de minister van Financiën een hervorming van het rechtskader van de gedeeltelijke vrijstelling van betaling van de bedrijfsvoorheffing voor de onderzoekers aangekondigd, om de rechtszekerheid te verhogen, de respectieve bevoegdheden van de fod Financiën en Belspo uit te klaren en de rapporteringsverplichtingen te vereenvoudigen. Er dient te worden opgemerkt dat het feit dat jonge ondernemingen dikwijls nog geen winst maken en dus geen belastingkrediet voor O&O kunnen genieten, zeker een even relevante, zo niet relevantere factor is voor het feit dat ze te weinig van de belastingvoordelen voor O&O gebruik kunnen maken.

Tot slot stelt het Rekenhof (2021) vast dat de federale en regionale beleidsniveaus onvoldoende overleggen en samenwerken om **hun beleid inzake O&O en innovatie te harmoniseren en te coördineren**. Er bestaat momenteel geen enkele wettelijke verplichting om de O&O-steunmaatregelen te coördineren. Zo worden de federale en regionale fiscale steunmaatregelen voor O&O zonder enige coördinatie naast elkaar toegepast. De Interministeriële Conferentie voor Wetenschapsbeleid komt praktisch nooit op ministerieel niveau bijeen, en behalve wat internationale samenwerking betreft, coördineert ze amper het wetenschapsbeleid en het innovatiebeleid van de verschillende bevoegdheidsniveaus.

In de hierboven vermelde studies ligt de focus voornamelijk op de impact van de O&O-steunmaatregelen op de O&O-uitgaven ("inputadditionaliteit"). Het is ook van belang dat de bijkomende O&O-uitgaven leiden tot innovatie en resulteren in de creatie van bijkomende toegevoegde waarde en werkgelegenheid ("outputadditionaliteit"). Idealiter zouden de steunmaatregelen moeten worden beoordeeld op basis van hun economische impact (d.w.z. de impact op de productie van de onderneming die de steun ontvangt, maar ook het multiplicatoreffect van de bijkomende O&O op de rest van de economie via de "spillovereffecten"), maar diverse methodologische hinderpalen bemoeilijken deze analyse.

Onlangs heeft het FPB een vierde evaluatie van de steunmaatregelen voor O&O gepubliceerd (Dumont, 2022). Het FPB zal deze studie in de loop van de maand januari aan de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven komen presenteren. Voor de CRB is het moeilijk om zich in dit stadium over de studie uit te spreken, zonder deze met de auteur te hebben kunnen bespreken, te meer omdat de meting van de economische impact van de O&O-steunmaatregelen complex blijft. De Raad wenst te analyseren hoe dit vraagstuk beter binnen een academisch kader kan worden afgebakend, met als voornemen in een nabije toekomst in die zin bij de NRP terug te koppelen.

De besprekingen in de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven hebben tot doel de door de verschillende instanties vastgestelde diagnose en problemen te verfijnen - met name door de publicatie van een verslag over O&O en de valorisatie van O&O (CRB 2021a). Deze besprekingen moeten in voorkomend geval leiden tot de formulering, in de vorm van adviezen, van voorstellen voor het economisch beleid ter ondersteuning van de O&O-uitgaven. Ze moeten het ook mogelijk maken zich uit te spreken over de invoering van passende economische beleidsmaatregelen om de O&O-uitgaven maximaal te valoriseren, d.w.z. om ervoor te zorgen dat die uitgaven zoveel mogelijk worden omgezet in bijkomende toegevoegde waarde en kwaliteitsvolle banen.

Het belang van de verspreiding van innovatie

In dit verband moet bijzondere aandacht worden besteed aan de manier waarop de verspreiding kan worden gestimuleerd. Hoewel het creëren van nieuwe technologieën uiteraard belangrijk is, wordt ook de verspreiding van deze technologieën als een belangrijke bron van geaggregeerde productiviteitsgroei beschouwd. Het toenemende verschil in productiviteit tussen de ondernemingen die zich aan de mondiale technologische grens bevinden - wat betekent dat ze internationaal tot de best presterende in hun sector behoren - en de bedrijven die achterblijven, wordt vaak toegeschreven aan een gebrek aan verspreiding van technologieën en kennis die aan de grens zijn ontwikkeld (CRB 2021a). Verder onderzoek blijkt nodig om te begrijpen hoe dit proces van innovatiediffusie concreet kan worden verbeterd. Een van de essentiële assen - die specifiek is voor België - is de rol die wordt gespeeld door de innovatoren, t.w. de centra voor collectief onderzoek en verspreiding van innovatie (meer bepaald naar de kmo's) die op sectorieel niveau worden georganiseerd.

4.2 De transitie naar een koolstofarme economie en een duurzaam gebruik van de natuurlijke hulpbronnen

Klimaattransitie en productiviteit

De NRP herinnert eraan dat de transitie naar een koolstofarme economie een prioriteit is. De klimaatverandering vormt een ernstige bedreiging voor de welvaart en het welzijn van de huidige en de toekomstige generaties. De effecten zijn nu al voelbaar en het valt te verwachten dat ze de volgende decennia nog frequenter en intenser zullen worden. Hoewel de impact van de transitie naar een koolstofarme economie op de arbeidsproductiviteit (zoals ze gewoonlijk wordt gemeten) empirisch niet eenduidig is, is het wel duidelijk dat de klimaatverandering zelf (zeker op een langere termijn) een serieuze bedreiging is voor de toekomstige productiviteitsgroei.

Om productiviteitswinsten te combineren met ambitieuze milieubeleidsmaatregelen, is er een gunstig kader nodig voor **overheidsbeleid** dat weldoordacht en coherent moet zijn en een level playing field moet garanderen. De bevordering van een governance en van handelsbetrekkingen die een level playing field voor de ondernemingen garanderen, maakt het immers mogelijk oneerlijke concurrentie te vermijden met buitenlandse ondernemingen die onderworpen zijn aan een minder restrictieve wetgeving op het gebied van (onder meer) fundamentele werknemers- en burgerrechten of van bescherming van de gezondheid en het milieu.

Opdat de productiviteitswinsten een positieve invloed hebben op het leefmilieu, is het o.a. noodzakelijk toe te werken naar een circulaire economie en naar een alsmaar zuiniger gebruik van de hulpbronnen. **Investerings** zijn in dit kader belangrijk. De milieutransitie die we moeten doorvoeren, zal immers leiden tot een versnelde veroudering van een groot deel van de uitrusting en van het kapitaal. Naast investeringen in fysiek kapitaal zullen ook investeringen nodig zijn in innovatie die leidt tot koolstofneutrale producten en diensten, alsook in opleiding voor de nieuwe beroepen die verband houden met de klimaattransitie en de circulaire economie. Het overheidsbeleid heeft een belangrijke sturende rol te spelen in het aanmoedigen van dergelijke investeringen en, ruimer, in het stimuleren van gedragsveranderingen van alle sociaal-economische actoren. De herziening van het Nationaal Energie- en Klimaatplan (NEKP) in 2023 biedt België de mogelijkheid om krachtige acties vast te stellen die in de lijn liggen van deze doelstellingen. De CRB en de FRDO hebben zich hierover uitgesproken in het kader van hun advies over de actualisering van het Federaal Energie- en Klimaatplan (CRB en FRDO 2022).

Transitie naar een circulaire economie

Naast de klimaatverandering zijn er nog heel wat andere uitdagingen op ecologisch vlak, denk bijvoorbeeld aan de aantasting en vernietiging van ecosystemen, de uitputting van biodiversiteit, de aantasting van natuurlijke hulpbronnen, de grondstoffenschaarste of de afhankelijkheid van grondstoffen. De transitie naar een circulaire economie – waarbij grondstoffen niet enkel ontgonnen worden, maar maximaal in de economie circuleren – kan helpen bij het aangaan van al deze uitdagingen en biedt bovendien veel kansen inzake innovatie en op het vlak van creatie van toegevoegde waarde en lokale werkgelegenheid.

De CRB en de FRDO formuleerden in het verleden al verschillende aanbevelingen rond dit thema, onder meer in hun advies over het federale actieplan circulaire economie 2021-2024 (CRB en FRDO 2021b). De leden hebben zich geëngageerd om de uitvoering van dit plan jaarlijks op te volgen.

Klimaattransitie en energiebevoorrading

Volgens de NRP “lopen de uitdagingen op het vlak van de klimaattransitie parallel met de uitdagingen die we kennen op het vlak van energiezekerheid/energie-onafhankelijkheid. Vanuit het oogpunt van energiezekerheid is het cruciaal om de afhankelijkheid van fossiele brandstoffen zo snel mogelijk te verminderen (...). De energiecrisis moet dan ook aangewend worden om de transitie naar een koolstofarme economie in België te versnellen. In dit kader is het belangrijk dat in geval van overheidsinterventie het prijssignaal zoveel mogelijk bewaard wordt en ook gegarandeerd wordt voor de toekomst.”

Volgens de CRB moet de klimaattransitie het inderdaad mogelijk maken de afhankelijkheid van fossiele energiebronnen te verminderen. Op kortere termijn hebben de Europese landen de afgelopen maanden te kampen gekregen met **energiebevoorradingsproblemen** en met een aanzienlijke stijging van de energieprijzen, waarop ze op nationaal en internationaal niveau trachten te reageren. Voor de CRB zouden niet-gecoördineerde nationale maatregelen de werking van de interne energiemarkt kunnen aantasten, waarbij de bevoorradingszekerheid in gevaar zou komen en nieuwe prijsstijgingen zouden worden veroorzaakt in de lidstaten die het zwaarst door de crisis worden getroffen. Het is dan ook noodzakelijk de solidariteit tussen de lidstaten te vrijwaren.

Indien prijsmatigings- of bedrijfsondersteunende maatregelen op nationaal niveau worden genomen, bestaat het grootste risico erin dat het **level playing field** tussen de lidstaten wordt verstoord. Bij gebrek aan een gemeenschappelijk budgettair antwoord kunnen de regeringen met een grotere budgettaire manoeuvreerruimte meer steun verlenen aan hun nationale ondernemingen. Het concurrentievermogen van de ondernemingen van de lidstaten die dergelijke steun niet kunnen inzetten, zou bijgevolg kunnen verslechteren.

4.3 Onderwijs en vorming

Onderwijs en levenslang leren, maar ook de gezondheid, zijn essentiële elementen in het proces van accumulatie van menselijk kapitaal. Deze factor is van fundamenteel belang voor het stimuleren van de productiviteit en het innovatievermogen. Onderwijs en opleiding dragen bij tot een vermindering van de mismatches op de arbeidsmarkt, helpen om kansen op de arbeidsmarkt te garanderen, ontwikkelen en verbreden de loopbaanmogelijkheden in deze context van transitie, vergemakkelijken de activering en de beroepsmobiliteit binnen en tussen sectoren, dragen bij tot het terugdringen van de tekorten op de arbeidsmarkt en hebben een emanciperende rol voor elke burger die het arbeidsmarktkader overstijgt (persoonlijke ontwikkeling, democratie, welzijn, burgerparticipatie, kunst en cultuur enz.).

Levenslang leren is een sleutelement om in te spelen op de noden van de ondernemingen en op de bezorgdheden van de werknemers in deze context van milieutransitie en van technologische veranderingen, die een kwalitatieve en kwantitatieve transformatie van de arbeidsmarkt zouden moeten teweegbrengen. Deze factor is van fundamenteel belang voor het stimuleren van de productiviteit en de innovatiecapaciteit. Deelname aan voortgezette opleiding is een gedeelde verantwoordelijkheid van de werkgevers, de werknemers, de rest van de bevolking en de overheden.

In zijn verslag beklemtoont de NRP de toegenomen behoefte aan (hooggeschoolde) werknemers die over wetenschappelijke en technische vaardigheden beschikken (**STEM**¹⁰) om de productiviteit te stimuleren. De moeilijkheden die de Belgische ondernemingen ondervinden om ict-specialisten aan te werven, kunnen dan ook een aanzienlijke negatieve impact hebben op de productiviteit. Gelet op het belang van de wetenschappelijke en technische (STEM-)richtingen - met inbegrip van de korte praktijkgerichte cycli - voor de arbeidsmarkt, moet volgens de CRB worden getracht de keuze voor die opleidingen aantrekkelijker te maken.

De toekomstige klimaattransitie en digitale transitie bieden veel mogelijkheden op het gebied van werkgelegenheid en concurrentievermogen, maar er moet op worden toegezien dat ze de structurele problemen van de Belgische economie niet verergeren. De **inschakeling van de risicogroepen** op de arbeidsmarkt vormt een prioritair thema.

In dit kader heeft de CRB zich in een recent verslag (CCE 2022c) gebogen over de **inschakeling van jongeren op de arbeidsmarkt** en de impact van de COVID-19-crisis op deze bevolkingsgroep. Enerzijds heeft de sluiting van de scholen geleid tot een leerverlies voor de leerlingen. De CRB is van oordeel dat blijvende aandacht moet worden besteed aan de indicatoren die de langetermijneffecten van de COVID-19-crisis voor de prestaties van de leerlingen weergeven, zoals de vermindering van hun onderwijsambities of, in extremere gevallen, het percentage vroegtijdige schoolverlaters.

Anderzijds hebben de COVID-19-pandemie en de inperkingsmaatregelen die werden toegepast om de verspreiding van het virus tegen te gaan, een grotere impact gehad op de inschakeling van jongeren op de arbeidsmarkt, vanwege hun sterke aanwezigheid in de sectoren die het zwaarst door de crisis zijn getroffen en hun oververtegenwoordiging onder de tijdelijk werklozen¹¹. Ook de daling van het aantal vacatures tijdens de pandemie en de annulering van veel stages¹² en studentenjobs hebben de door jongeren opgedane werkervaring en daarmee hun kansen op een baan verkleind. De crisis heeft dus het proces van "job matching" aan het begin van de loopbaan vertraagd, d.w.z. het proces waarbij een jongere die de school verlaat tijd nodig heeft en inspanningen moet leveren om een baan te vinden die bij zijn of haar profiel past. Voor bepaalde groepen van jongeren - t.w. laaggeschoolde jongeren, jongeren met een migratieachtergrond en NEET-jongeren¹³ - die aan het begin van hun beroepstraject lange perioden van werkloosheid en/of inactiviteit doormaken, was dit proces van 'job matching' al vóór de crisis moeilijk. Langdurige werkloosheid aan het begin van een loopbaan kan echter belangrijke sporen of "scarring effects" (littkens) achterlaten, die de verdere beroepsloopbaan beïnvloeden. Werkloosheid kan met name leiden tot een blijvend gevoel van ontmoediging en tot

---

¹⁰ De STEM-richtingen worden omschreven als de diploma's in wetenschappen, wiskunde, informatica, engineering, productie en bouw.

¹¹ Werkloosheid bij jongeren is in België gevoeliger voor de economische conjunctuur dan de werkloosheid bij de andere leeftijdsgroepen. De jongeren zijn immers vaker tewerkgesteld in het kader van tijdelijke contracten, die meer afhangen van de schommelingen van de economische activiteit.

¹² Tijdens de periode van strenge gezondheidsmaatregelen werd de opleiding van sommige van deze jongeren onderbroken, doordat lessen, stages of andere vormen van werkplekleren werden opgeschort. Uit de eerste gegevens die door het Federaal Planbureau werden geanalyseerd, blijkt dat het onderwijsniveau als gevolg van de pandemie (meer) is gedaald (Joskin, 2022). Het valt nog af te wachten wat de precieze gevolgen voor de arbeidsmarkt zullen zijn.

¹³ De groep van NEET-jongeren (Not in Employment, Education or Training) omvat (niet-kwetsbare) werkzoekenden van korte duur en ook sommige kwetsbare groepen die het verst van de arbeidsmarkt verwijderd zijn, zoals de langdurig werklozen en de inactieven (wegens familiale verantwoordelijkheden, ziekte, invaliditeit, omdat ze ontmoedigd zijn enz.).

verlies van kennis en vaardigheden, maar kan ook het risico van werkloosheid op latere leeftijd vergroten.

Meer in het algemeen heeft de gezondheids crisis, naast de reeds in het verleden in België vastgestelde belemmeringen voor de geografische mobiliteit van werknemers, de beroepsmobiliteit belemmerd¹⁴, en deze herstelt zich niet onmiddellijk bij een economische opleving. Deze verschillende factoren dragen bij tot de versterking van het **structurele mismatchprobleem op de arbeidsmarkt** dat in de Belgische economie wordt waargenomen. Gezien de spanningen en tekorten op de arbeidsmarkt zijn de inspanningen om de beroepsinschakeling van jongeren te verbeteren nog belangrijker.

4.4 Aanvullende thema's

In het licht van de recente gebeurtenissen, die werden gekenmerkt door een gezondheids- en een energiecrisis, wil de CRB ook wijzen op het belang van de waardeketens, van concurrentie en van de bedrijfsdynamiek als hefboven van het concurrentievermogen. Gezien de grote potentiële markt die deze vertegenwoordigt, is ook de e-commerce het voorwerp van bijzondere aandacht.

4.4.1 Aanwezigheid in de waardeketens met een hoog innovatiepotentieel

Op verzoek van de sociale partners heeft het FPB de bedrijfstakken geanalyseerd die hun O&O-inspanningen in de afgelopen jaren hebben opgevoerd, om na te gaan of deze ontwikkeling verband houdt met de binnenlandse productie van nieuwe producten of met een verandering van de positie van België in de mondiale waardeketens ten gunste van onderzoeksactiviteiten en ten koste van productieactiviteiten. Voor de farmaceutische industrie geeft de analyse aanwijzingen voor een specialisatie van België in onderzoek en ontwikkeling en voor een gedeeltelijke scheiding tussen O&O- en productieactiviteiten. Voor de andere onderzochte bedrijfstakken zijn er meer aanwijzingen van een collocatie van O&O en productie in België (Biatour et al., 2020).

De CRB heeft ook de aanwezigheid van België onderzocht in de waardeketens die gekenmerkt worden door een hoge innovatiecapaciteit (CRB 2021a). België blijkt technologisch en/of economisch actief te zijn in een aantal snelgroeïende domeinen (zoals de farmaceutische sector, de biotechnologie en groene technologieën die verband houden met industriële productieprocessen). Anderzijds lijkt ons land veel minder aanwezig te zijn in de digitale basistechnologieën en -sectoren. Het is belangrijk de digitale golf niet te missen, vooral omdat digitale technologieën zogenaamde technologieën voor algemeen gebruik zijn, hetgeen betekent dat ze in bijna alle bedrijfstakken kunnen worden gebruikt - mits deze technologieën voldoende verspreid zijn in de economie.

Voor de CRB is in een economie als die van België, die zich "aan de technologische grens" bevindt, het vermogen om voortdurend te innoveren de voorwaarde om de productiviteit en de economische prestaties te verhogen. De noodzaak om in innovatie te investeren geldt voor alle sectoren: in sectoren met een hoog potentieel waar de O&O-intensiteit en de innovatie "van nature" hoog zijn, maar ook in rijpe sectoren waar het voortbestaan van de ondernemingen afhangt van hun vermogen om te innoveren.

---

¹⁴ Wanneer de economische situatie onzeker is, nemen de werknemers en de werkgevers minder risico's en is er minder verloop tussen de functies, waardoor de kansen op beroepsontwikkeling afnemen.

4.4.2 Digitale transitie

De toepassing van nieuwe digitale technologieën is niet alleen belangrijk voor de productiviteitsgroei¹⁵, maar ook, mits het proces inclusief en eerlijk is, voor het aanpakken van een aantal maatschappelijke uitdagingen (gezondheidszorg, mobiliteit en het bereiken van koolstofneutraliteit tegen het jaar 2050). Alleen op die manier zullen alle actoren immers bereid zijn om mee te werken aan de digitale transitie, wat een *conditio sine qua non* is voor het succes ervan.

De digitalisering heeft een uitgesproken impact op de gezochte vaardigheden en bekwaamheden, die niet altijd overeenstemmen met het arbeidsaanbod, waardoor spanningen op de arbeidsmarkt ontstaan. Een beleid dat alle talenten mobiliseert en zorgt voor een maximale afstemming van het arbeidsaanbod op de arbeidsvraag is dan ook noodzakelijk. In dit verband zal het belangrijk zijn in te zetten op onderwijs, vorming en levenslang leren, gericht op de ontwikkeling van duurzame en toekomstgerichte vaardigheden.

Het belang van een snelle, veilige en betrouwbare digitale infrastructuur kan evenmin worden genegeerd. Heel wat nieuwe technologische ontwikkelingen hangen daarvan af. Het gaat hierbij niet alleen om fysieke infrastructuur zoals 5G-netwerken en netwerken met zeer hoge capaciteit (VHCN), maar ook om immateriële vaste activa zoals databanken en O&O. Bovendien vereist de digitale transformatie een cultuur die doordrongen is van het belang en het potentieel van de digitale technologieën (CRB 2020c).

Zoals de NRP (2020) eerder stelde, heeft de COVID-19-crisis de digitalisering van de waardeketen versneld. Als de ondernemingen, ongeacht de sector waarin ze actief zijn, geen maatregelen nemen op het vlak van e-commerce, zal de toegevoegde waarde naar het buitenland verloren gaan en zullen de kansen om schaalvoordelen te realiseren worden gemist. In een recent verslag (CRB 2022b) heeft het CRB de ontwikkeling van de e-commerce in België in de afgelopen jaren in kaart gebracht. Terwijl België een van de Europese koplopers is op het gebied van B2BG e-commerce¹⁶, heeft het een achterstand op zijn Europese burens op het gebied van B2C e-commerce¹⁷. De Belgische ondernemingen hebben moeite om meer marktaandeel op de snel groeiende Europese B2C e-commercemarkt te veroveren.

4.4.3 Bedrijfsdynamiek

Het jaarverslag 2021 van de NRP wijst op de lage bedrijfsdynamiek in België in vergelijking met andere Europese landen. Zowel de oprichting als de uittreding en de doorgroei van ondernemingen zijn hier relatief laag. Er waren volgens het verslag indicaties dat de toetreding van ondernemingen niet bijzonder was getroffen door de COVID-19-crisis terwijl de uittreding ervan zelfs was afgenomen. Het is belangrijk dat fundamenteel rendabele ondernemingen niet verdwijnen als gevolg van een tijdelijke economische inzinking maar een verstarring van de bedrijfsdynamiek, die de opstart en doorgroei van ondernemingen zou verhinderen, is niet wenselijk. De CRB beklemtoont het belang om over een regelgevingskader te beschikken dat de instroom van nieuwe ondernemingen met een hoog potentieel en de uitstroom of de heroriëntatie van de minder efficiënte bedrijven vergemakkelijkt, en dat bedrijven in staat stelt te groeien en voorwaarden te scheppen die bevorderlijk zijn voor een grotere efficiëntie. In dat verband rijst ook de vraag of de hervormingen van de faillissementswetgeving in 2018 en 2021 een effect hebben gehad op de bedrijfsdynamiek¹⁸.

---

¹⁵ Cf. OESO (2019b)

¹⁶ De term B2BG verwijst naar online verkoop tussen ondernemingen en van ondernemingen aan overheden.

¹⁷ E-verkoop aan de eindgebruikers

¹⁸ Op 1 mei 2018 is in België een hervorming van de reglementering betreffende de faillissementen in werking getreden. In 2021 heeft de federale regering ook een hervorming doorgevoerd om de toegang tot de procedure van gerechtelijke reorganisatie in België te versoepelen.

De gevolgen van de oorlog in Oekraïne en de energiecrisis hebben ook een negatieve impact op de financiële situatie van de ondernemingen. Het is belangrijk dat ondernemingen die voor de crisis financieel gezond waren, niet verdwijnen door tijdelijke moeilijkheden, wat zou leiden tot een nodeloos verlies aan economische activiteit. Voor de CRB brengt de sanering van ondernemingen in moeilijkheden minder sociale kosten als gevolg van banenverlies met zich mee dan wanneer alleen een uittreding wordt overwogen¹⁹. Voor de activiteiten waarvan de rendabiliteit niet duurzaam kan worden hersteld, moeten de getroffen werknemers en kapitaal dan weer zo snel mogelijk opnieuw kunnen worden ingezet in nieuwe en bestaande ondernemingen. De huidige crisis creëert ook opportuniteiten, zoals een versnelde omschakeling naar meer energie-efficiëntie en alternatieve energiebronnen, wat de nood aan een gunstige context voor de opstart en doorgroei van ondernemingen versterkt. De CRB vraagt daarom dat de NRP in zijn volgend jaarverslag een geactualiseerde analyse maakt van de bedrijfsdynamiek van de Belgische ondernemingen.

4.4.4 Mededinging

Mededinging en concentratie vormen een belangrijk vraagstuk, met name in het licht van de negatieve gevolgen voor de mededinging van de concentratie van marktmacht in de afgelopen jaren in de handen van enkele spelers, waaronder bepaalde onlineplatforms, maar ook bepaalde dienstensectoren. In verschillende dienstensectoren blijven er belemmeringen voor de mededinging bestaan, zoals de Europese Commissie (2020) en de OESO (2020) regelmatig herhalen. Deze mededingingsproblemen kunnen een van de factoren vormen die de toenemende spreiding van de productiviteitsprestaties tussen de meest en de minst productieve ondernemingen verklaren. Gezien het nadelige effect van belemmerde concurrentie op de productiviteit, verzoekt de CRB de NRP in zijn toekomstige analyses prioriteit te geven aan dit probleem.

De CRB (2021b) pleit ook voor een versterking van de middelen van de Belgische Mededingingsautoriteit, gezien haar belangrijke rol in het vervolgen van concurrentiebeperkende praktijken en in het toezicht op de belangrijkste concentratie- en fusieoperaties, en gelet op de nieuwe bevoegdheid die haar in juni 2020 werd toegekend met betrekking tot de misbruiken van economische afhankelijkheid (B2B) (wet van 4 april 2019).

4.4.5 Sociale dialoog

Uit de gegevens die o.a. door de OESO werden verzameld, blijkt dat de landen waarin een sterke sociale dialoog aanwezig is vaak worden gekenmerkt door betere economische prestaties en door een billijkere verdeling van de inkomens (OESO 2018; Dosi et al. 2020). De laatste werkgelegenheidsvooruitzichten van de OESO (Araki et al. 2022) bestuderen verschillende structurele uitdagingen die van belang zijn voor de werking en de inclusiviteit van de arbeidsmarkt in een aantal landen, zoals het concentratieverschijnsel, dat een monopsoniesituatie op de arbeidsmarkt creëert. Monopsoniemacht, die wordt gedefinieerd als een situatie waarin de lonen lager worden vastgesteld dan wat op een meer concurrentiële markt het geval zou zijn, is vergelijkbaar met monopolieacht in die zin dat ze leidt tot een verlies aan economische efficiëntie en tot een lagere productie van de onderneming en tot minder kwaliteitsvolle banen. Het aandeel van werknemers in België die aanwezig zijn op arbeidsmarkten die matig of sterk geconcentreerd zijn, is laag in vergelijking met de andere onderzochte OESO-landen.

---

¹⁹ Waar mogelijk is het herstel van bedrijven in moeilijkheden, vooral wanneer ze een belangrijke plaats innemen in de waardeketen, daarom te verkiezen boven de verwijdering ervan. Wanneer dit niet mogelijk is, heeft de staat een rol te spelen in de sociale bescherming en de re-integratie van de betrokken werknemers, in dialoog met de vertegenwoordigers van de bedrijfs wereld en van de arbeids wereld.

Uit de werkzaamheden van [Eurofound](#) (2016) blijkt dat solide, efficiënte en goed functionerende industriële verhoudingen de volgende kenmerken vertonen:

- het zijn doeltreffende mechanismen die de werkgevers en de werknemers betrekken bij het streven naar betere handelsprestaties en billijke resultaten, overeenkomstig het beginsel van horizontale subsidiariteit,
- het zijn instrumenten die bedoeld zijn om de inkomens te herverdelen en sociale vrede te bereiken,
- ze reiken een aantal collectieve waarden aan (zoals vertrouwen, sociale vrede en cohesie), niet alleen voor de relevante actoren, maar ook voor de samenleving in haar geheel.

5. Herstelplan

Op 23 juni 2021 heeft de Europese Commissie een positieve evaluatie van het Plan voor Herstel en Veerkracht (PHV) van België goedgekeurd, waardoor ons land in aanmerking komt voor de Herstel- en veerkrachtfaciliteit²⁰. Doordat het totale aan België toegewezen bedrag op 30 juni 2022 neerwaarts werd bijgesteld, zal het nationale plan van België moeten worden aangepast voordat het opnieuw bij de Europese Unie wordt ingediend. De federale regering stelt momenteel, in overleg met de deeltentiteiten, een aangepast nationaal investeringsplan op, dat onder meer rekening houdt met de uitvoeringsrisico's van de projecten, de naleving van de Europese verplichtingen en andere specifieke methodologische criteria. De Europese betalingen zullen plaatsvinden naarmate de in dit plan geplande investeringen vorderen en zullen worden toegestaan wanneer België de in zijn plan beschreven mijlpalen en doelstellingen bereikt.

Voor de CRB en de FRDO (2021a) moet het PHV passen binnen een langetermijnvisie (met inbegrip van een langetermijnstrategie voor de overheidsinvesteringen) en dienen om een financieel en budgettair houdbaar beleid te voeren, met voldoende aandacht voor het beheer van de risico's (zowel op gezondheids-, economisch als milieugebied). Deze brede visie moet de algemene richting aangeven, deel uitmaken van een structureel proces van duurzame ontwikkeling en zorgen voor samenhang tussen de verschillende bestuursniveaus (federaal, regionaal, Europees). Ze vergt een industriebeleid/industriële strategie die investeringen in O&O, investeringen in renovatie, duurzame energie en mobiliteit, de transitie naar een circulaire economie en de digitale transitie integreert. In het kader van een dergelijk beleid moet ook een maatschappelijke reflectie worden gehouden over de strategische onafhankelijkheid van België t.o.v. sommige essentiële goederen en diensten, die het analysekader van de individuele ondernemingen overstijgt.

Het PHV haalt slechts gedeeltelijk een investeringsachterstand in België in. De CRB roept op tot een structurele verhoging van de overheidsinvesteringen tot 4 % van het bbp per jaar tegen 2030. De Raad betreurt voorts dat geen hervorming wordt voorgesteld die een betere budgettaire coördinatie tussen de deeltentiteiten mogelijk moet maken. Ook private investeringen moeten worden aangemoedigd. De combinatie van openbare en private investeringen heeft immers een groter multiplicatoreffect op de economie (CRB 2021b).

---

²⁰ De Faciliteit voor Herstel en Veerkracht, die is ingebed in de Europese Green Deal, heeft vier algemene doelstellingen: bevordering van de economische, sociale en territoriale samenhang van de Europese Unie; versterking van de economische en sociale veerkracht; verzachting van de sociale en economische gevolgen van de crisis; en ondersteuning van de milieutransitie en de digitale transformatie.

6. Toekomstige werkzaamheden van de NRP

Door een beter inzicht in de ontwikkeling van de productiviteit en van het concurrentievermogen in België kunnen de beleidsmaatregelen van de overheid die de productiviteit kunnen stimuleren en de voorwaarden voor de uitvoering ervan beter worden vastgesteld. De nadruk die de NRP legt op de complementariteit en de samenhang van het beleid van de overheden vormt ongetwijfeld een belangrijke bijdrage van de werkzaamheden van deze instelling over de determinanten van de productiviteit. In dit verband moet de NRP grondige analyses kunnen uitvoeren, o.a. op basis van de vragen die door de CRB worden geformuleerd. Daartoe moet hij een beroep kunnen doen op externe deskundigen. De CRB vraagt dat hiervoor **middelen** ter beschikking van de NRP worden gesteld.

De CRB acht het nuttig dat de NRP een meerjarig **werkprogramma** opstelt en dat hij een overzicht geeft van de voortgang van de lopende werkzaamheden en van de geplande toekomstige werkzaamheden. De CRB spreekt de wens uit dat de NRP prioritair de effecten op de productiviteit behandelt van: het telewerk, het proces van oprichting en verdwijning van ondernemingen (inclusief de toenemende moeilijkheid voor startende bedrijven om het gemiddelde productiviteitsniveau van de gevestigde bedrijven te bereiken²¹), en het gebrek aan concurrentie in sommige sectoren.

Volgens de CRB zou ook een overzicht van de literatuur en/of van internationale analyses kunnen worden gegeven betreffende: (1) het effect van sociale ongelijkheden, van het beleids- en institutionele kader, van de vaardigheden van de arbeidskrachten op de productiviteit; 2) de impact van de problemen in de bevoorradingsketens, van de stijgende kosten van energie of grondstoffen op de productiviteit; 3) het belang van strategische onafhankelijkheid t.o.v. sommige essentiële goederen en diensten, en de impact daarvan op de productiviteit. (4) Het is wenselijk dat er ook een verheldering komt in het debat over duurzame productiviteitsgroei binnen de ecologische grenzen van onze planeet. Welk soort productiviteitsgroei is er mogelijk waarbij op een duurzame manier met grondstoffen omgesprongen wordt en negatieve externe effecten zo veel mogelijk vermeden worden?

Op middellange termijn vraagt de CRB dat analyses worden uitgevoerd over: de oorzaken en gevolgen van de verergerende ongelijkheid tussen bedrijven inzake de productiviteit; de kapitaalproductiviteit; de verbanden tussen productiviteit en investeringen; de effecten van de nieuwe technologieën op de productiviteit; de digitalisering; manieren om de verspreiding van innovatie te verbeteren; de opleiding van de werknemers; de governance en het regelgevingskader; de impact van de modernisering van het faillissementsrecht.

---

²¹ Deze vaststelling werd gedaan in het verslag 2021 van de Nationale Raad voor de Productiviteit (2021, p. 35).

7. Bibliografie

- ARAKI, S., ET AL. (2022), "Monopsony and concentration in the labour market", in *OECD Employment Outlook 2022: Building Back More Inclusive Labour Markets*, OECD Publishing, Parijs.
- BIATOUR, B., M. DUMONT en C. KEGELS (2020), "De belangrijkste bedrijfstakken voor O&O in België - Structurele ontwikkelingen en bedrijfsstrategie", WP 7-20.
- CINGANO, F. (2014), "Trends in Income Inequality and Its Impact on Economic Growth", OECD SEM Working Paper N° 163.
- CORDEMANS, N. (2019), "Inclusieve groei: een nieuw maatschappelijk paradigma?", NBB, Economisch Tijdschrift, juni 2019, p. 1-22.
- CRB (2020a), "[Naar regelgeving die beleidsdoelstellingen realiseert tegen minimale kosten](#)", CRB 2020-0100.
- CRB (2020b), "Zich richten op de toekomst om de crisis te boven te komen - Verslag Werkgelegenheid-Concurrentievermogen 2020", CRB 2020-1710.
- CRB (2020c), "[Advies over het jaarverslag van de Nationale Raad voor de Productiviteit](#)", CRB 2020-2250.
- CRB (2021a), "[Verslag – O&O en valorisatie van O&O in België: een eerste diagnose](#)", CRB 2021-2685.
- CRB (2021b), "[Advies over het jaarverslag van de Nationale Raad voor de Productiviteit](#)", CRB 2021-2780.
- CRB (2022a), "[De Europese raadpleging betreffende de herziening van de Europese economische governance](#)", CRB 2022-0950.
- CRB (2022b), "[Verslag – Uitdagingen van de e-commerce voor de distributiesector in België](#)", CRB 2022-1670.
- CRB (2022c), "[Verslag – Diagnose van de inschakeling van jongeren op de arbeidsmarkt en de impact van COVID-19](#)", CRB 2022-2210.
- CRB (2022d), "[Analyse du modèle de croissance belge : création et répartition de la valeur ajoutée en Belgique de 1996 à 2018](#)", CCE 2022-2314.
- CRB en FRDO (2021a), "[Tussentijds advies over de strategische krachtlijnen van het ontwerp van Plan voor Herstel en Veerkracht](#)", CRB 2021-0440.
- CRB en FRDO (2021b), "[Advies over het ontwerp van federaal actieplan circulaire economie](#)", CRB 2021-2240.
- CRB en FRDO (2022), "[Advies over de actualisering van het Federaal Energie- en Klimaatplan](#)", CRB 2022-1590.
- DABLA-NORRIS E., K. KOCHHAR, N. SUPHAPHIPHAT, F. RICKA en E. TSOUNTA (2015), "Causes and Consequences of Income Inequality: A Global Perspective", IMF Staff Discussion Note 15 / 13, juni 2015.
- DOSI, G., R. FREEMAN, M. PEREIRA, A. ROVENTINI en M.E. VIRGILLITO (2020), "The impact of deunionization on the growth and dispersion of productivity and pay", National Bureau of Economic Research, januari 2020.
- DUMONT, M. (2019), "Tax incentives for R&D in Belgium – Third evaluation", WP 04-19, 77 p.
- DUMONT, M. (2022), "Public support to business research and development in Belgium – Fourth evaluation", november 2022.
- EUROFOUND (2016), "Mapping key dimensions of industrial relations", september 2016.
- EUROPESE COMMISSIE (2019), "Verslag 2019 voor België", Brussel.
- EUROPESE COMMISSIE (2020), "Verslag 2020 voor België", Brussel.
- EUROPESE COMMISSIE (2022), "European Innovation Scoreboard 2022", Luxemburg.
- JOSKIN, A. (2022), "Daling van het onderwijsniveau: de verborgen kosten van de COVID-19-pandemie", artikel nr. 12, Federaal Planbureau, Brussel.
- NATIONALE RAAD VOOR DE PRODUCTIVITEIT (2020), "Jaarverslag 2020".
- NATIONALE RAAD VOOR DE PRODUCTIVITEIT (2021), "Jaarverslag 2021".
- OESO (2018), "Employment Outlook 2018", OECD Publishing, Parijs.
- OESO (2019a), "In-Depth Productivity Review of Belgium, OECD Publishing, Parijs, 2019, p. 29-30.

OESO (2019b), "Digitalisation and productivity: A story of complementarities", in *OECD Economic Outlook, Volume 2019 Issue 1*, OECD Publishing, Parijs.

OESO (2020), "OECD Economic Surveys: Belgium 2020", OECD Publishing, Parijs.

OESO (2021), "Corporate Tax Statistics – Third edition".

REKENHOF (2021), "Steunmaatregelen voor onderzoek en ontwikkeling in de vennootschapsbelasting", verslag van het Rekenhof overgezonden aan de Kamer van Volksvertegenwoordigers, Brussel, november 2021.

SCHOONACKERS, R. (2020), "Zijn fiscale stimuli voor R&D doeltreffend?", NBB, Economisch Tijdschrift, september 2020, blz. 1-20.

VENNIX, S. (2019), "Research and development activities in Belgium: A snapshot of past investment for the country's future", NBB, Working Paper nr. 373, juli 2019.